

Здоров'язбережувальна педагогіка: сучасні тенденції та перспективи розвитку

Світлана ОМЕЛЬЧЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор, в.о. ректора
Донбаського державного педагогічного університету,

Любов КАЛІБЕРДА,

директор Райгородоцької ЗОШ I–III ступенів
Слов'янського району

*Зміцнити здоров'я людини в дитинстві,
не допустити, щоб дитина вступила
в юність кволюю і млявою, – це означає
дати їй всю повноту життєвих радощів.*

В.О. Сухомлинський

Проблема зміцнення здоров'я дітей і молоді гостро постає сьогодні, оскільки складні соціально-економічні умови, екологічні, духовно-культурні проблеми спричинили значне зниження рівня здоров'я підростаючого покоління. Зростає чисельність дітей з порушеннями стану здоров'я. За період навчання у школі кількість здорових дітей зменшується в 4 рази. 85% учнів мають відхилення у стані здоров'я, набуває тривожної тенденції ситуація, пов'язана з поширенням алкоголізму, наркоманії, проституції серед дітей. У зв'язку з цим першочерговим є завдання формування здорового способу життя як умови збереження української нації, перспективи справжнього духовного оновлення наступних поколінь, запоруки якісних перетворень у масштабах держави.

Зазначене вище зумовлює таку важливу проблему в сфері освіти, як необхідність забезпечення здоров'язбережувального характеру навчально-виховного процесу. Тому йтиметься не тільки про педагогіку як мистецтво виховання, а про здоров'язбережувальну педагогіку.

Проаналізуємо дослідження і публікації, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Медико-біологічним особливостям зміцнення здоров'я підростаючого покоління присвятили свої праці М.Амосов, Г.Апанасенко, І.Аршавський, В.Волков, Т.Данилюк, Л.Звиняковський, М.Саричев. Не можна залишити поза увагою доробок науковців, педагогів-практиків, які розглядають проблему використання українських виховних традицій у системі сучасного виховання і розвитку, формування та

соціалізації особистості, а саме: О.Вишневського, В.Кузя, Б.Кіндратюка, О.Кобря, С.Литвин-Кіндратюк, В.Омеляненка, Ю.Руденка, М.Чепіль, П.Щербаня та ін. Важливим підґрунтям для нашого дослідження є педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського [6; 7].

Основною метою цієї статті є вивчення сучасних тенденцій та окреслення перспектив розвитку здоров'язбережувальної педагогіки для валеологізації змісту навчання, взаємин учнів, учителів, батьків, а також висвітлення заходів з профілактики соціально залежних захворювань, виховання здорового способу життя підростаючого покоління.

Педагогіку здоров'я ми розуміємо як науку про виховання культури здоров'я, формування здорового способу життя підростаючого покоління, духовний розвиток особистості, становлення людини в людині. Вона базується на фундаментальних положеннях філософів, психологів, педагогів щодо виховання духовно та фізично здорового підростаючого покоління, що переконує в необхідності та доцільності її реалізації, викликає віру в її результативність.

В основі здоров'язбережувальної педагогіки лежать медико-гігієнічні й фізкультурно-оздоровчі технології та технології забезпечення безпеки життєдіяльності. Це сукупність прийомів і методів організації навчально-виховного процесу, безпечного для здоров'я учнів і вчителів [1; 2; 3; 4; 5]. Виокремлюють такі принципи здоров'язбережувальної педагогіки:

- загальнометодичні;
- принципи свідомості й активності;
- принцип наочності;
- систематичності та послідовності;
- принцип «Не нашкодь»;
- доступності;
- індивідуального підходу;
- неперервності;
- циклічності;
- зв'язку теорії та практики;
- принцип формування відповідальності за своє здоров'я.

Сучасна система освіти, реалізуючи гуманістичні перетворення навчання та виховання, повинна спрямовуватися на розвиток духовного здоров'я молодого покоління як основи формування здорової нації, що зумовлює, у свою чергу, необхідність вироблення в кожного учня власної індивідуальної програми життєдіяльності, яка має охоплювати:

- уміння визначати місце здоров'я та духовних цінностей у житті людини;
- здатність бути відповідальним за своє здоров'я;
- сформованість умінь адекватного самоаналізу;
- уміння планувати і прогнозувати;
- уміння володіти технологіями позитивного мислення;
- уміння володіти технологіями культури емоцій;
- мотивацію на здоровий спосіб життя;
- силу духу;
- зовнішню і внутрішню гармонію;
- саморозвиток: фізичний, психічний і моральний [4; 5].

Наука і практика довели, що лише за умови усвідомлення цінності здоров'язбережувального навчання та виховання, потреби бути здоровим і прагнення досягти цього можна привчити молодь стежити за діяльністю свого організму, керувати емоціями, виконувати оздоровчі вправи. За період навчання необхідно сформувати культ здоров'я, здорового способу життя як основу людського щастя.

Багатогранність і складність теорії здоров'язбережувальної педагогіки активізує процес широкого використання в навчально-виховному процесі здоров'язбережувальних технологій, динаміка продукування яких постійно зростає.

Необхідно зазначити, що технологія – це сукупність прийомів, які використовуються у будь-якій справі. У свою чергу, педагогічна технологія – це сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір форм, методів, способів, прийомів навчання та виховних засобів, це організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу [5].

Освітні технології поділяються на:

- технології управлінської діяльності;
- організації навчального процесу;
- організації пізнавального процесу;
- виховної роботи;
- предметні технології;
- корекційні;
- фізкультурно-оздоровчі [там само].

Навчання, що оберігає здоров'я, передбачає послідовну систему активних дій усіх учасників навчально-виховного процесу, спрямованого на створення здорового середовища для формування життєвих навичок, які ведуть до утвердження здорового способу життя.

Важливими завданнями впровадження здоров'язбережувальних технологій є:

- підвищення рухової активності дітей і молоді;

- максимальне використання засобів мистецтва для духовного, емоційного розвитку учнів;
- створення позитивного мікроклімату в колективі навчального закладу;
- використання можливостей дозвіллевої діяльності;
- інтеграція та координація зусиль соціальних, державних і громадських інститутів;
- упровадження педагогіки підтримки у взаємовідносинах «педагог–учень» [там само].

Варто зазначити, що педагогічна підтримка передбачає систему заходів, діяльність педагогів, психологів із надання допомоги дітям у розв'язанні їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних із психічним і фізичним здоров'ям, життєвим та професійним самовизначенням.

Тактика педагогічної підтримки охоплює: захист (дитина не може бути жертвою обставин), допомогу (в набутті впевненості у своїх намірах та діях), сприяння (щодо зростання і вдосконалення), взаємодію (здійснюється у вигляді співпраці та на основі дружніх відносин).

Мета використання здоров'язбережувальної освітньої технології – забезпечити учневі можливість збереження здоров'я упродовж періоду навчання у школі; сформувати у школярів необхідні знання, уміння, навички здорового способу життя; навчити використовувати отримані знання в повсякденному житті. Здоров'язбережувальна педагогіка передбачає, що будь-які технології повинні володіти здоров'язбережувальним потенціалом; організація навчально-виховного процесу має здійснюватися без шкоди для здоров'я учня та педагога [там само].

Засобами здоров'язбережувальних технологій є засоби рухової направленості – спрямовані на реалізацію завдань здоров'язбережувальних освітніх технологій (фізичні вправи, фізкультхвилинки, гімнастика, рухливі ігри, тренінги); оздоровчі сили природи (заняття на свіжому повітрі, сонячні та повітряні ванни, водні процедури, фітотерапія, аромотерапія, вітамінотерапія); гігієнічні фактори (виконання санітарно-гігієнічних вимог, прибирання приміщень, дотримання режиму дня та режиму рухової активності, режиму харчування та сну).

Серед методів здоров'язбережувальних технологій розрізняють як специфічні, характерні тільки для педагогіки здоров'я, так і загальнопедагогічні, які використовуються в навчанні та вихованні.

Проблема формування особистості належить до фундаментальних у педагогічній, соціальній, політичній, культурній сферах життя. Дедалі більше суспільство стає людиноцентристським. Саме тому в колі нашої уваги мають перебувати як базові, так і нові підходи до визначення пріоритетних завдань сприяння гармонійному розвитку фізичного, інтелектуального, психічного, духовно-морального, соціального здоров'я підрастаючого покоління [там само]. Педагогічний колектив Райгородської ЗОШ І–ІІІ ступенів постійно творчо працює над розвитком

ідей здоров'язбережувальної педагогіки та ідей В.О. Сухомлинського щодо формування здоров'я сучасної молоді. Вивчаючи праці педагога, присвячені питанням збереження здоров'я дітей, вчителі школи прагнуть знаходити нові підходи, методики для зміцнення здоров'я школярів. Теоретичні і практичні напрацювання Василя Олександровича Сухомлинського щодо створення та функціонування «Школи радості» виявилися особливо корисними для організації здоров'язбережувальних походів учнів Райгородоцької ЗОШ I–III ступенів. Пройдена за день відстань, за свідченням видатного педагога, непомітна для дітей, оскільки під час походу вони відчують себе справжніми відкривачами світу. Діти повертаються додому стомлені, але щасливі, життєрадісні. В.О. Сухомлинський наголошував, що без втоми не може бути здоров'я. Воно вливається в дитячий організм живодайним джерелом тоді, коли після трудового напруження дитина відпочиває. Беручи за основу досвід ученого, вчитель фізичної культури школи Олег Кордонець розробив проект «Туристичний похід як здоров'язберігальна основа фізичного виховання учнів».

Метою проекту є:

- створення здорового, дружнього, всебічно розвиненого колективу учнів;
- залучення дітей і підлітків до практичних дій, пов'язаних зі здоров'язбереженням;
- виховання естетичних, моральних, патріотичних і вольових якостей особистості;
- розвиток фізичних якостей.

Проект передбачає:

- проведення заходів, спрямованих на поліпшення оздоровчого та культурного мікроклімату класу;
- безперервну координацію оздоровчої освіти на всіх етапах;
- упровадження нових розробок, пропаганду туризму, екологічних, культурних знань, здоров'язбережувальних заходів серед дітей і молоді.

Завдання проекту:

- скласти оптимальну схему організації морального, екологічного, фізичного виховання підростаючого покоління;
- організувати тренінги, семінари, лекції для батьків щодо виховання дитини;
- залучити батьківські ради класів до реалізації проекту;
- прибирати місця масового відпочинку людей (екологічний десант);
- сприяти розвитку інтелектуально-творчих, культурно-оздоровчих здібностей.

В ході виконання проекту здійснювалася відеозйомка, інформація була розміщена у шкільній газеті, ЗМІ району, Інтернеті.

У процесі реалізації проекту:

- проводилися бесіди, заходи з культурно-оздоровчої та екологічної просвіти школярів;
- здійснювалося заохочення батьків до співпраці з учнівським колективом, між собою, з класним керівником і школою;

• діти отримали необхідний обсяг знань щодо правильного користування природними ресурсами, захисту навколишнього середовища, тварин і безпосередньо збереження та зміцнення власного здоров'я.

Участь у реалізації експериментального проекту позитивно вплинула на формування здорового способу життя учнів.

Протягом 2011/2012 навчального року в Райгородоцькій ЗОШ I–III ступенів було реалізовано грантовий проект «Соціокультурний центр селища» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Донецької обласної ради. На виділені кошти в школі створено кімнату дозвілля, в якій працюють різноманітні гуртки; відремонтовано тренажерний зал; закуплено нове обладнання; здійснюється реконструкція спортивного майданчика. Педагогічний колектив школи добре розуміє, що правильно організоване дозвілля школярів сприяє зміцненню їхнього здоров'я.

Отже, варто наголосити, що розроблення чіткого режиму дня, впровадження ефективної системи оздоровчих заходів у процес навчання та позаурочну діяльність учнів, поглиблення змісту й урізноманітнення форм і методів навчання та виховання сприяють розв'язанню проблем валеологічної освіти, головним результатом якої насамперед має бути міцне здоров'я вихованців.

У контексті формування здорового способу життя школярів особливу увагу привертає думка Л.Маленкової про те, що починати таку роботу педагог повинен з визначення кола принципів і методичних правил, до яких необхідно привчити учнів і яких неодмінно дотримуватися йому самому [3].

Роботу з виховання у школярів свідомого ставлення до власного здоров'я як найвищої цінності досконало може здійснювати тільки той учитель, який сам веде здоровий спосіб життя, має здоровий вигляд, приємну зовнішність, емоційно врівноважений, життєрадісний, фізично досконалий. Звичайно, це ідеальна модель, але кожен учитель, кожна людина повинні до неї прагнути. І починати потрібно зі створення власної програми оздоровлення. Згідно з Л.Маленковою, в неї можуть бути закладені такі ідеї:

- «Я – чудо!»;
- «Кохання – найвище людське почуття»;
- «Очищення фізичне й духовне»;
- «Турбота про психічне здоров'я»;
- «Спеціальні заходи щодо оздоровлення хворих людей»;
- «Самооздоровлення»;
- «Дев'ять лікарів: сонячне світло, свіже повітря, чиста вода, природне харчування, голодування, фізичні вправи, відпочинок, гарна постава, розум» [там само].

Саме ці ідеї визначають зміст діяльності з реалізації завдань підвищення рівня здоров'я підростаючого покоління. Важливо акцентувати увагу, що означених рекомендацій дотримується

й педагогічний колектив Райгородоцької ЗОШ I–III ступенів. Учителі школи відмічають позитивний ефект створення та реалізації власної програми оздоровлення. У такому контексті необхідно наголосити, що важливими є не тільки наукові розробки проблеми формування здорового способу життя молоді, а й їх практичне впровадження в навчально-виховний процес, оскільки в умовах сучасного суспільства формування здорового способу життя учнів розглядається не лише як протидія негативним наслідкам цивілізації та екологічної ситуації, а й як елемент виховання та соціалізації особистості учнів загальноосвітніх шкіл України.

Література

1. Амосов Н.М. Раздумья о здоровье / Н.М. Амосов. – 2-е изд. – М.: Молодая гвардия, 1979. – 192 с.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання / О.Вишневський. – Л., 1996. – С. 114–119.
3. Маленкова Л.И. Воспитание в современной школе: кн. для учителя-воспитателя / Л.И. Маленкова. – М.: Пед. о-во России: Ноосфера, 1999. – 300 с. – Библиогр.: С. 293–297.
4. Педагогічні технології особистісно орієнтованого формування в учнів загальноосвітньої школи культури здоров'я: теорія та практика : навч. посіб. / [за ред. В.Г. Григоренка, С.О. Омельченко]. – Слов'янськ, 2010. – 348 с. – Бібліогр. у кінці кожного підрозд.
5. Омельченко С.О. Традиції селища та школи як системоутворюючий компонент формування здорового способу життя / С.О. Омельченко // Запоріжжя: Запорізьк. ДПУ, 2006. – С. 108–115.
6. Сухомлинський В.А. Избр. произв.: в 5 т. / В.А. Сухомлинский; редкол.: А.Г. Дзевеин (пред.) и др. – К.: Рад. школа, 1980. – Т. 3. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. – 719 с.
7. Сухомлинський В.А. Павлышская средняя школа. Обобщение опыта учебно-воспитательной работы сельской средней школы / В.А. Сухомлинский. – М.: Просвещение, – 1969. – 400 с.

Анотації

Світлана ОМЕЛЬЧЕНКО, Любов КАЛІБЕРДА Здоров'язбережувальна педагогіка: сучасні тенденції та перспективи розвитку

У статті окреслено основні тенденції розвитку здоров'язбережувальної педагогіки. Запропоновано досвід реалізації у Райгородоцькій ЗОШ I–III ступенів проектів, спрямованих на зміцнення здоров'я учнів. Зокрема, розглянуто проект «Туристичний похід як здоров'язберігальна основа фізичного виховання учнів», розроблений учителем фізкультури, викладено його мету, завдання та зміст.

Ключові слова: здоров'язбережувальна педагогіка, здоров'язбережувальні технології, виховання культури здоров'я, формування здорового способу життя.

Светлана ОМЕЛЬЧЕНКО, Любовь КАЛИБЕРДА Здоровьесберегающая педагогика: современные тенденции и перспективы развития

В статье очерчены основные тенденции развития здоровьесберегающей педагогики. Предложен опыт реализации в Райгородоцкой ООШ I–III ступеней проектов, направленных на укрепление здоровья учащихся. В частности, рассмотрен проект «Туристический поход как здоровьесберегающая основа физического воспитания учащихся», разработанный учителем физкультуры, изложены его цель, задачи и содержание.

Ключевые слова: здоровьесберегающая педагогика, здоровьесберегающие технологии, воспитание культуры здоровья, формирование здорового образа жизни.

Svitlana OMELCHENKO, Lyubov KALIBERDA Health-saving pedagogics: current trends and prospects of development

The article outlines the main trends of health-saving pedagogics development. Offers an experience on the implementation in the Secondary School of Rajgorodok I–III degrees of projects, aimed at strengthening of health of schoolchildren. In particular, reviewed the project «Tourism campaign as health-saving basis of physical education of the pupils», developed by the physical education teacher. Sets out its objectives, tasks and content.

Keywords: health-saving pedagogics, health-saving technologies, education of culture of health, healthy lifestyle formation.

